

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Невяна Георгиева Фесчиева, дм

**на дисертационен труд
на Милена Панчева Нанкова**

на тема:

**„Роля и функция на медицинската сестра, като част от екип за
лапароскопска и роботизирана хирургия“**

Научни ръководители:

Проф. Силвия Борисова, д.оз.н

Доц. д-р Антон Тонев, д.м.

за присъждане на ОНС „доктор“

по област на висше образование: 7.Здравеопазване и спорт,

професионално направление: 7.4. Обществено здраве

и научна специалност „Управление на здравните грижи“

Със заповед № Р 109-15/14.01.2021 г. на Ректора на МУ -Варна, проф. Валентин Игнатов, въз основа на доклад на проф. Силвия Борисова с вх.№ 102-35/07.01.21 и на решение на Факултет Обществено здраве на МУ-Варна по протокол №158/08.01.2021г. съм определена като външен член на научно жури и да представя рецензия за дисертационния труд на тема „Роля и функция на медицинската сестра, като част от екип за лапароскопска и роботизирана хирургия“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в научната специалност „Управление на здравните грижи“, професионално направление 7.4. Обществено здраве и област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт.

Кратки сведения за докторантката - биография и кариерно развитие

Милена Панчева Нанкова е родена на 18.11.1985 г. в гр. Варна. Завършва Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“ Варна, ОКС Бакалавър, специалност „Медицинска сестра“ през 2011 г. и ОКС Магистър „Управление на здравните грижи“ през 2013 г. Академичната ѝ кариера започва през 2017 г., когато след спечелен конкурс става асистент в Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“, ФОЗ, Катедра „Здравни грижи“, УС „Медицинска сестра“. През януари 2018 г. е зачислена като редовен докторант към същата катедра.

Трудовата си реализация започва в СБОБАЛ - Варна през 2012 год. Три години работи като медицинска сестра в МБАЛ „Св. Анна“ АД Варна, Клиника по урология. Има опит като старша медицинска сестра в МБАЛ „Еврохоспитал“ АД. След конкурс през 2016 г. е назначена за преподавател към Катедра „Здравни грижи“ МУ-Варна като до 2018 г. съвместява длъжността с работа в УМБАЛ „Св. Марина“ ЕАД „Първа клиника по хирургия, Еднодневна хирургия“.

Участва в над 10 национални и международни форуми. Съавтор е в четири публикувани клинични случаи и в над 25 публикации у нас и чужбина. Участва в международни и национални проекти: през 2019 г. печели проект в конкурс „Млад учен“. За периода 2018-2019 г. се обучава в проект по програма за Трансформационно лидерство в палиативните грижи - гр. Брашов, Румъния, разработва и защитава проект на тема: „Обучение на медицински сестри в комуникативни умения при палиативни пациенти“. През 2019 год. участва в семинарно обучение по проект „ELNEC“ 2019 г. в Залцбург, Австрия. Има над 25 участия в курсове за следдипломна квалификация.

Председател е на първичното дружество на БАПЗГ към МУ-Варна. Член на БОАЗ. Член на БНДОЗ. Член на Българската и Европейска асоциации по обществено здравеопазване- EURNA. Владее английски и руски езици

Прегледът на професионалното и кариерно развитие на Милена Нанкова показва, че тя има опит като медицинска сестра в болнични отделения с хирургически профил, както и с преподаване в специалност „Медицинска сестра“. Наред с интензивното ѝ следдипломно обучение, това предполага, че кандидатката има капацитет за изпълнение на избраната тема за дисертационен труд. В същата насока са и заявените ѝ чрез научни публикации интереси в областта на миниинвазивната хирургия и сестринската практика в нея.

Обща характеристика на труда

Представеният от Милена Панчева Нанкова дисертационен труд съдържа 182 страници и е онагледен с 37 таблици, 41 фигури. Библиографската справка включва 189 литературни източника, от които 39 са на кирилица и 129 – на латиница, 21 – web източника.

Материалът е структуриран в следните няколко основни раздела: Въведение, Глава I – Литературен обзор - 51 стр.; Глава II - Цел, задачи, материал и методи на проучването - 12 стр.; Глава III – Резултати и обсъждане - 67 стр.; Глава - IV Лапароскопска и роботизирана хирургия - предизвикателство в сестринската практика - 25 стр.; Глава - V Изводи, Предложения, Приноси - 4 стр. Използвана литература, Приложения

Актуалността на избраната тема се обуславя от бързо променящия се облик на конвенционалната хирургия под влияние на съвременните технологии в посока минимално инвазивни подходи и процедури. Приложението на последните е характерно за лапароскопската и роботизираната хирургия. Те променят средата, в която се реализират сестринските дейности в периоперативния период, поради което изследователският интерес към ролята и функциите на сестрата в екипа на тези перспективни хирургически клонове е особено навременен. От голямо значение ще бъде тази разработка за образованието на бъдещите медицински сестри, за които новите технологии ще продължат с много по-усилен темп да формират средата, в която ще протича трудовата им дейност. Ограничени и липсващи изследвания по проблема засилват актуалността на избраната тема.

Във **въведението** на дисертационния труд докторантката обосновава важността на изследователския проблем.

Литературният обзор е ориентиран към двата съществени елемента на проблема, който ще бъде изследван: лапароскопска и роботизирана хирургия (ЛХ и РХ) и сестринските грижи в отделните им етапи. Милена Нанкова показва много добро познаване на историята, същността, техниката на ЛХ и РХ. Не е пропуснала да представи и интересни сведения за историята на операционните сестри, работили на полето на миниинвазивните оперативни процедури. Подходящите илюстративни материали допринасят за яснотата на текста за лапароскопското оперативно лечение и това при РХ. Представени са функциите на медицинските сестри в предоперативен, оперативен и следоперативен периоди. Разработила е и представя обобщени и адаптирани дейностите в отделните периоди, които медицинската сестра извършва самостоятелно или по

назначение на лекар, съобразно Наредба № 3 от 27.01.2015 г. . за утвърждаване на общи медицински стандарти по хирургия и Наредба № 1 от 8.02. 2011 г. за утвърждаване на професионалните дейности на медицинската сестра. Този подход е важен при всеки опит да се търси мястото на медицинската сестра - самостоятелно или в работен, в т.ч. мултидисциплинарен екип. Подробно е разгледано влиянието на новите техники върху позициониране на пациентите, екипите и новите или променени роли на медицинската сестра в ЛХ/РХ - инструментираща, координатор, операционна и циркулираща. Посочени и обяснени са някои разлики във функциите на медицинската сестра в ЛХ и РХ. Обосноваване на новите роли и функции на медицинската сестра в тези две интензивно развиващи се хирургически практики е въведение към постановката на собственото проучване.

Литературният обзор е богат, представен компетентно, много добре онагледен с фигури и снимки, с критично анализиран и научно обосновава необходимостта от изследване в областта ЛХ/РХ и медицинската сестра. Това дава основа на докторантката за разработване на адекватна методика, чрез която е осъществила собственото изследване. Високата оценка на литературния обзор предполага неговото представяне пред по-широка публика - студенти, хирургически медицински сестри и др., за което вярвам, докторантката ще намери подходяща форма.

Оценка на цел, задачи и методология.

Целта на представената дисертация е: *Да се проучат и анализират основните сестрински дейности и грижи при провеждане на минимално инвазивно оперативно лечение и да се обосноват ролята и функциите на медицинската сестра като част от екип за лапароскопска и роботизирана хирургия.*

Планирани са седем **задачи**, които съответстват на поставената цел, макар че броят им би могъл да се намали чрез обединяване на сходните по съдържание или следващи една от друга, независимо от източника на информация, напр. задача трета: „Да се проучи организацията на работа на медицински сестри при лапароскопска и роботизирана хирургия като част от медицинския екип“ и седма: „Да се проучат и установят ролята и функциите на медицинската сестра в екипа за лапароскопска и роботизирана хирургия.

Представени са три хипотези. Добре описани са предмет и обекти на проучването. Разработеният дизайн включва теоретично и емпирично изследване. В първото се проучват:

- професионалните компетенции на медицинските сестри за работа в ЛХ и РХ чрез анализ на съдържанието на учебната документация (учебен план, учебни програми, теоретични курсове, програми за специализации);
- дейностите и грижите на медицинските сестри при пациенти с лапароскопски и роботизирани оперативни интервенции, утвърдени в наши и международни нормативни документи.

Целта на теоретичния анализ е установяване на възможностите за формиране на професионалните компетентности в процеса на учене през целия живот, в съответствие със стандартите на международната сестринска практика.

Групата на емпиричните проучвания (употребата на множествено число е по-подходяща) има два клона:

1. Качествено проучване сред медицински специалисти относно професионалните дейности и грижи на мед. сестра в лапароскопската и роботизирана оперативна практика осъществено чрез дълбочинни интервюта;

2. Количествено проучване сред медицински специалисти относно сестрински дейности и грижи в практиката при ЛХ/РХ, обхващащо 336 респонденти, разпределени в три групи:

- ✓ 147 медицински сестри, работещи в клиники/ отделения с хирургична насоченост, в които се хоспитализират пациенти за лапароскопски и роботизирани операции
- ✓ 67 медицински сестри, работещи в оперативни отделения с лапароскопска и/или роботизирана техника;
- ✓ 122 лекари и ръководители по здравни грижи , в т.ч.91 лекари, провеждащи хирургическо лечение с лапароскопска и/или роботизирана апаратура и 31 ръководители по ЗГ на лечебни заведения и структури с хирургична насоченост.

Посочени са критерии за включване и изключване, което в случая не е нужно, тъй като проучването не е популационно, а е фокусирано към структури с точно определени характеристики и няма шанс сред изследваните да попаднат лица от други структури.

- За всяко от проучванията е разработен съответен инструментариум, който е с добро качество и дава възможност да се прави подходяща съпоставка между отговорите на отделните изследвани групи.

- Ясно е представена организацията на проучването по етапи и години - от 2018 до 2020 г.

Приложените **изследователски методи** - документален, пряка индивидуална анкета, дълбочинно интервю са адекватни на поставените задачи и главно на спецификата на изследваните групи. Положително оценявам не само прилагането на дълбочинното интервю, един метод, доскоро подценяван, но и доброто му теоретично познаване от докторантката. Приложен е широк спектър статистически методи - Тест Cronbach`s alpha, Похват „множествен отговор“, статистическа групировка на данни, описателни (дескриптивни) методи, корелационен анализ. Включването на всеки от методите е обоснован и потвърждава добрата подготовка на докторантката за изследователска работа.

Методологията на дисертационния труд отговаря на съвременните изисквания и е гаранция за надеждност на получените резултати.

Резултатите са представени в няколко параграфа, съобразно с поставените задачи. Най- голям дял (33%) е посветен на *„Професионалните компетентности на медицинските сестри за работа в лапароскопска и роботизирана хирургия“*. Два са източниците, на които се базира теоретичният анализ: учебната документация на университетското образование в специалност „медицинска сестра“ и стандартите на международната сестринска практика за работа в ЛХ и РХ. Милена Нанкова показва както добро познаване на източниците, така и възможности за анализ. По отношение на формиране на професионалните компетентности в процеса на учене през целия живот, тя сполучливо обогатява анализа си с резултати от анкетните проучвания и от дълбочинните интервюта. Независимо от някои различия в отговорите на хирургически, операционни сестри и лекари, тя установява статистическа зависимост, повтораемост и характерна закономерност: малък е дялът на сестрите със специалност - 6% при хирургически и 47% - при операционни сестри; в голяма степен се подкрепя идеята за курсове СДО по лапароскопска и роботизирана хирургия, като 61% предпочитат такива с теоретична и практическа насоченост, а 28% - само с практическа. За въвеждане на специализация на медицинските сестри по ЛХ и РХ се изказват всички групи, но най-позитивни са резултатите от дълбочинните интервюта и мнението на лекари и ръководители по ЗГ. Като най-необходима се посочва при операционните сестри (60%), но също така и при останалите медицински сестри (30%); предпочитанията за продължителност на специализацията са за едногодишен срок.

Екипната работа в ЛХ/РХ се утвърждава от всички респонденти. Силно положително се оценява ролята на медицинската сестра в екипа: тя е „активен и пълноправен член“ според лекарите и ръководителите на ЗГ - 75,63% срещу 58,24% положителна оценка на самите сестри. Проучвайки числеността и видовете специалисти в екипа, докторантката идва до идеята да разработи и предложи Модел на центрирана грижа за пациента в периперативния период при лапароскопска/роботизирана хирургия. Моделът е динамичен и може да се променя, съобразно условията, но в повечето случаи, всички посочени специалисти участват активно, като при необходимост могат да бъдат включени и други професионалисти.

Съществен резултат от проучването е формулиране на *дейностите на медицинската сестра в периперативния период при минимално инвазивна хирургия, изследвани съгласно Наредба №1/08.02.2011г. за професионалните дейности, които медицинските сестри могат да извършват по назначение или самостоятелно*. Оказва се, че макар и активен участник в мултидисциплинарния екип на ЛХ/РХ, хирургичната медицинска сестра все още има най-голяма тежест като асистираща или изпълняваща. Докторантката разкрива значителна подкрепа за профилировка на функциите на медицинската сестра, което много по-пълно би отговаряло на променената ситуация в операционната зала при ЛХ и особено при РХ. Функциите на инструментираща и циркулираща медицинска сестра се определят като най-съществени (83%). Проучването на М. Нанкова категорично определя водещите за екипа на ЛХ/РХ качества на медицинска сестра: професионални (97,5%) и организационни (81%). Доста след тях са, комуникативните (18, 16 %). Във връзка с форми на самообучение и взаимен контрол в екипа докторантката основателно поставя въпроса за потребност от въвеждане на алгоритми за работа през периперативния период при лапароскопска/роботизирана хирургия, което трябва да е подкрепено от разработване на документация за отразяване на дейността на медицинската сестра. Макар около 20% от хирургическите сестри да не осъзнават тази необходимост, данните от собственото проучване доказват, че това е перспективен път не само за обучение, но главно за постигане качество и безопасност на полаганите грижи. М. Нанкова, основавайки се на собствен и международен опит, предлага основни елементи на концепцията за ускорено хирургично възстановяване след лапароскопска операция. Тези елементи не само са приемливи за респондентите, но и в изненадващо висока степен се прилагат на практика.

Глава четвърта **„Лапароскопска и роботизирана хирургия – предизвикателства в сестринската практика“** представлява съществена част на

дисертационния труд, защото на базата на конкретни резултати от проучването си докторантката развива практически подходи и предлага решения за оптимизиране на дейността на сестрите в екип за миниинвазивна хирургия. Идентифицирани са пет основни роли на медицинската сестра, които са валидни не само за разглежданите структури, но намират отражение в конкретната предлагана документация. Отчитайки спецификата на пациентите в ЛХ/РХ докторантката предлага **Предоперативни инструкции за подготовка при лапароскопска операция**, които се попълват от хирурга и медицинската сестра и се предоставят на пациента; **Чек – лист за периоперативно проследяване на пациент**. За разширяване на СДО насочено към медицинските сестри в ЛХ/РХ са предложени **програми за теоретични и практични курсове за индивидуално обучение**, както и две **учебни програми за специализация на сестри в ЛХ и в РХ**. В тази глава докторантката проявява творчески умения за организационно планиране в сфера, в която има опит и познания.

Изводите на дисертационния труд произтичат от резултатите му. Направените предложения до различни институции са уместни. Изразявам съгласие с формулираните приноси Бих се спряла само на най-важните характеристики на труда, които са в основата на приносите:

- Новаторска тема, много добър дизайн на проучването, прецизна статистика, чрез която са установени зависимости, които дават нови идеи за изследователска и практическа работа
- За първи път на всесрашен анализ е подложена дейността на м.с в периоперативен период при провеждане на минимално инвазивно оперативно лечение и проучени ролите и функциите на медицинската сестра като част от мултидисциплинарен екип в миниинвазивната хирургия;
- Съчетани са качествени (дълбочинни интервюта) и количествени методи и анализът - обогатен с интегрирано разглеждане становищата на няколко групи респонденти
- Анализът на дейности и функции на м.с, е обвързан с базовото и следдипломно обучение и намерени пресечните точки за оптимизиране на работата ѝ в ЛХ/РХ
- Идеите за полезност на изследователската работа и трезв поглед към практиката са довели до редица приложни предложения, които се правят да първи път

Автореферат и публикации по труда

Авторефератът към дисертационния труд отразява правилно структурата на разработката и съдържа в себе си най-важните резултати и изводи от проучването.

Във връзка с темата на дисертацията има три публикации, в които докторантката е първи автор.

Критични бележки и препоръки. Освен бележките, които съм маркирала по-горе, бих предложила на Милена Нанкова да избягва елементи на пропедевтичност и обяснения, каквито на места се срещат в труда. Силно препоръчвам засилване на публикационната активност в две посоки - да направи изследователската си работа по-видима за научните среди и да запознава практическата мрежа с приложните аспекти на работата си, в т.ч. и като апробира някои от предложенията си.

Лични впечатления. Милена Нанкова е личност с професионални и културни интереси, отзивчива и добронамерена, със стремеж за професионално и научно усъвършенстване, успява да си задава изследователски въпроси и упорито да търси отговорите им. Редовен и активен участник в курсовете по история на медицината. Има всички качества да се развива като изследовател.

Заклучение

Считам, че дисертационният труд на Милена Панчева Нанкова на тема: „Роля и функция на медицинската сестра, като част от екип за лапароскопска и роботизирана хирургия“ по актуалност, обем и качество на разработката, както и значимост на приносите отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника на МУ-Варна за неговото прилагане.

Във връзка с всичко изложено по-горе давам убедено своята положителна оценка и препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Управление на здравните грижи“ на Милена Панчева Нанкова.

15.03.2021г.

Рецензент:

/доц. Невяна Фесчиева, д.м./